

Data

Numer

Autor

9 sierpnia 2016

11/2016

Michał Magdziak

Prokurator decyduje, sąd wykonuje – zmiany w jawności postępowania karnego

Synteza:

- W piątek, 5 sierpnia 2016 r., weszły w życie kolejne zmiany dotyczące postępowania karnego¹. Wprowadzono je pod hasłem **zwiększenia przejrzystości działania sądu w postępowaniu karnym**.
- Zmiany **poszerzające zakres jawności postępowania karnego należy ocenić pozytywnie**. Jawność postępowania karnego służy urzeczywistnieniu konstytucyjnych gwarancji, będąc elementem **szeroko pojętej społecznej kontroli działania wymiaru sprawiedliwości**.
- Pozytywne zmiany to m.in. lepsze uregulowanie przesłanek dopuszczenia przedstawicieli **organizacji społecznych** do udziału w postępowaniu karnym oraz **zmniejszenie ryzyka arbitralności** w decydowaniu przez sąd o możliwości utrwalania przez przedstawicieli **mediów** przebiegu rozprawy w sprawach karnych.
- Te pozytywne zmiany psuje szkodliwe rozwiązanie tworzące **szczególną postać władzy prokuratora nad sądem**. Sprzeciw Prokuratora dotyczący kwestii wyłączenia jawności rozprawy w sprawach karnych będzie wiążący dla sądu. Nawet pomimo zaistnienia prawie doniosłych i uzasadnionych okoliczności, **sąd nie będzie władny wyłączyć jawności rozprawy, jeśli sprzeciwi się temu prokurator. Stanowisko prokuratora nie będzie podlegać żadnej kontroli**.
- W powiązaniu ze szkodliwymi zmianami wprowadzonymi w ustawie z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze², o których wypowiedało się także FOR³, projektowane przepisy tworzą ryzyko ich **instrumentalnego wykorzystywania do celów innych niż ochrona praworządności i interesu społecznego**. Nawet w przypadku, gdyby istniały uzasadnione okoliczności przemawiające za wyłączeniem jawności rozprawy, Prokuraturze może zależeć na upublicznieniu jej przebiegu, zwłaszcza w przypadku tzw. „spraw medialnych”.

¹ Ustawa z 10 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentyisty oraz ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz. U. z 2016 r., poz. 1070).

² Dz.U. z 2016 r. poz. 177.

³ Zob. M. Magdziak, Analiza FOR nr 7/2016: *Zmiany w Prokuraturze: zamiast usprawnienia działania, pogorszenie sytuacji uczestników postępowania*, Warszawa 2016, dostępne na stronie internetowej: www.for.org.pl.

1. Uwagi ogólne

W piątek, 5 sierpnia 2016 r., weszły w życie kolejne zmiany dotyczące postępowania karnego, uchwalone ustawą z 10 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry oraz ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta. Zmiany te zostały wprowadzone pod hasłem **zwiększenia przejrzystości działania sądu w postępowaniu karnym**. Odnoszą się one w dużej mierze do dwóch zagadnień: udziału organizacji społecznych w tym postępowaniu oraz jego jawności⁴, przejawiającej się m.in. w powszechnej dostępności rozprawy w sprawach karnych dla wszystkich zainteresowanych nią osób⁵.

Niewątpliwie **zmiany poszerzające zakres jawności postępowania karnego należy ocenić pozytywnie**. Warto zauważyć, że zasada jawności zewnętrznej (publiczności postępowania karnego; zob. przypis nr 2) została podniesiona do rangi zasady konstytucyjnej. Przepis art. 45 ust. 1 Konstytucji RP⁶, statuujący tzw. „prawo do sądu”, wskazuje na prawo każdego, m.in. do **jawnego** rozpatrzenia jego sprawy. Podobnie tę kwestię regulują akty prawa międzynarodowego, w szczególności art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁷ i art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 r.⁸ (wskazując na „publiczny” charakter rozpoznania sprawy). **Jawność postępowania karnego służy więc urzeczywistnieniu wskazanych powyżej, konstytucyjnych i konwencyjnych gwarancji, będąc elementem szeroko pojętej społecznej kontroli działania wymiaru sprawiedliwości.**

Do pozytywnych zmian, które zostały wprowadzone w drodze najnowszej nowelizacji Kodeksu postępowania karnego, **należy zaliczyć:**

- 1. lepsze uregulowanie przesłanek dopuszczenia przedstawicieli organizacji społecznych do udziału w postępowaniu karnym**, włącznie z zapewnieniem przedstawicielowi takiej organizacji wygłoszenia tzw. mowy końcowej;

⁴ Jawność postępowania karnego dzieli się na dwa typy: jawność wewnętrzną (wobec stron postępowania) oraz jawność zewnętrzną (nazywaną też niekiedy zasadą publiczności, skutkującą wobec wszystkich zainteresowanych osób). Jawność wewnętrzna zakłada istnienie regulacji zapewniających stronom postępowania karnego (a więc przede wszystkim oskarżycielowi – publicznemu, posiłkowemu i prywatnemu, a także oskarżonemu) wiedzę o tym, co dzieje się w ich sprawie. Służy temu np. dostęp do akt sprawy czy możliwość udziału w czynnościach procesowych (także na etapie postępowania przygotowawczego, prowadzonego przez prokuratora, Policję lub inne uprawnione organy i cechującego się co do zasady tajnością). Jawność zewnętrzna odnosi się natomiast do wszystkich zainteresowanych osób, które mogą brać udział w rozprawie w charakterze publiczności i jest charakterystyczna dla sądowego stadium procesu karnego. Dlatego uwagi w zakresie wzmocnienia zasady jawności zewnętrznej postępowania karnego, zawarte w niniejszym opracowaniu, odnosić się będą wyłącznie do postępowania sądowego, a nie przygotowawczego. Zob. J. Tylman [w:] T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 163 i nast.

⁵ A. Ważny [w:] A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Wyd. 7, Warszawa 2016, komentarz do art. 355 k.p.k., Nb. 1, Legalis.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁷ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284; dalej również jako: „EKPC”).

⁸ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku w dniu 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

2. **zmniejszenie ryzyka arbitralności** w decydowaniu przez sąd o możliwości utrwalania przez przedstawicieli **mediów** przebiegu rozprawy w sprawach karnych.

W ramach uchwalania tych pozytywnych zmian rządzący wprowadzili też szkodliwe rozwiązanie, tworząc **szczególną postać władzy prokuratora nad sądem**. Tak należy bowiem określić sytuację, w której *de facto* to nie sąd decyduje o danej, choćby incydentalnej (niedotyczącej bezpośrednio głównego przedmiotu sprawy), kwestii w toku postępowania, ale **wiążące jest dla niego stanowisko prokuratora**.

2. **Udział organizacji społecznych w postępowaniu karnym**

Podstawą dopuszczenia organizacji społecznej do udziału w postępowaniu karnym jest **potrzeba ochrony interesu społecznego lub interesu indywidualnego, objętego zadaniami statutowymi takiej organizacji, w szczególności ochrony wolności i praw człowieka**, co organizacja ta winna wykazać w pisemnym zgłoszeniu do konkretnego postępowania. Dotychczas organizacja społeczna mogła zgłosić swój udział w postępowaniu wyłącznie do momentu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej⁹. Był to tzw. termin prekluzyjny¹⁰, tzn. ostateczny i niepodlegający przywróceniu. Innymi słowy, jeśli organizacja społeczna chciała zgłosić swojego przedstawiciela później, tj. po rozpoczęciu przewodu sądowego, było to niemożliwe. Znowelizowane brzmienie art. 90 § 1 k.p.k. eliminuje to ograniczenie, wskazując, że organizacja społeczna może zgłosić swój udział w dowolnym momencie postępowania sądowego.

Sąd będzie miał **obowiązek dopuścić przedstawiciela organizacji społecznej do występowania w sprawie już wtedy, gdy przynajmniej jedna ze stron postępowania wyrazi na to zgodę**. Taka zgoda będzie mogła zostać cofnięta w każdym czasie. Jeżeli choćby jedna ze stron nie wyrazi zgody na udział przedstawiciela organizacji społecznej w postępowaniu¹¹, sąd będzie musiał wyłączyć tego przedstawiciela od udziału w sprawie, chyba że uzna, iż jego udział leży w interesie wymiaru sprawiedliwości¹². Z tej przyczyny sąd będzie musiał dopuścić przedstawiciela organizacji społecznej do udziału w sprawie nawet wówczas, gdy strony nie wyrażą na to zgody¹³. Dotychczasowy przepis regulujący przesłanki dopuszczenia przedstawiciela organizacji społecznej do udziału w sprawie był lakoniczny i stwierdzał jedynie, że sąd dopuszcza przedstawiciela organizacji społecznej, jeżeli leży to w interesie wymiaru sprawiedliwości¹⁴. Jakkolwiek przesłanka „*interesu wymiaru sprawiedliwości*”, o którego istnieniu (lub jego braku) w konkretnej sprawie decyduje sąd, wciąż pozostała wyznacznikiem możliwości udziału organizacji społecznych w

⁹ W myśl art. 385 § 1 k.p.k. (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego; Dz.U. 1997 Nr 89, poz. 555 ze zm.) przewód sądowy na rozprawie rozpoczyna się od związłego przedstawienia przez oskarżyciela zarzutów oskarżenia i jest jedną z pierwszych czynności na rozprawie, podejmowaną tuż po jej rozpoczęciu.

¹⁰ S. Szołucha [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Warszawa 2015, komentarz do art. 90 k.p.k. w brzmieniu sprzed wejścia w życie omawianej nowelizacji z dnia 10 czerwca 2016 r., Legalis.

¹¹ Wydaje się, że przepisy te należy interpretować w ten sposób, iż opisywany tryb znajdzie zastosowanie także wówczas, gdy strona cofnie wcześniej wyrażoną już zgodę na udział przedstawiciela społecznego w postępowaniu.

¹² Przewiduje to znowelizowany art. 90 § 3 k.p.k.

¹³ Przewiduje to nowo dodany art. 90 § 4 k.p.k.

¹⁴ Tak stanowił przepis art. 90 § 3 k.p.k. w brzmieniu obowiązującym przed 5 sierpnia 2016 r.

postępowaniach karnych, tak też należy podnieść, że **poszerzenie zakresu przestank decydujących o możliwości wzięcia udziału w sprawie przez przedstawiciela takiej organizacji jest pozytywne**. Odtąd wystarczające będzie, aby strona postępowania wyraziła zgodę na udział w jej sprawie przedstawiciela organizacji społecznej. Praktyka pokazuje, że niekiedy oskarżeni lub pokrzywdzeni (oskarżyciele posiłkowi) chcą udziału w ich sprawie przedstawiciela organizacji, której statutowym celem jest np. ochrona praw człowieka. Ma to miejsce z różnych względów, a **zwłaszcza wówczas, gdy strona postępowania wyraża przekonanie, że postępowanie w jej sprawie powinno toczyć się pod nasiloną kontrolą społeczną**. Dotąd jednak o udziale przedstawiciela organizacji społecznej w sprawie decydował sąd na podstawie nieostrych kryteriów, co rodziło ryzyko wydawania arbitralnych decyzji w tej kwestii.

Niemniej Sąd będzie władny odmówić dopuszczenia przedstawiciela organizacji społecznej do występowania w sprawie, jeżeli stwierdzi, że wskazany w zgłoszeniu tej organizacji do sprawy interes społeczny lub indywidualny nie jest objęty zadaniami statutowymi tej organizacji lub nie jest związany z rozpoznawaną sprawą¹⁵. Niestety, **ustawodawca nie przewidział możliwości zaskarżenia takiej decyzji sądu** – ani przez organizację społeczną ubiegającą się o dopuszczenie do udziału w sprawie, ani też przez strony postępowania. **Przepisy powinny przewidywać możliwość złożenia zażalenia na postanowienie o odmowie dopuszczenia przedstawiciela organizacji społecznej do udziału w sprawie. Brak możliwości zaskarżenia tej decyzji nadal stwarza ryzyko wydawania arbitralnych rozstrzygnięć, które nie podlegają żadnej kontroli**.

Jednocześnie sąd będzie mógł ograniczyć liczbę przedstawicieli organizacji społecznych występujących w sprawie, jeżeli okaże się to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Przyczyna wprowadzenia takiej regulacji jest czytelna. Podobnie uregulowana jest bowiem kwestia udziału w postępowaniu oskarżycieli posiłkowych, a więc osób pokrzywdzonych przestępstwem (lub którym przepisy przyznają status pokrzywdzonych), a które to zdecydowały się na aktywne działanie w sprawie w charakterze oskarżyciela (pokrzywdzony, który nie chce działać w postępowaniu jako oskarżyciel posiłkowy, co do zasady będzie w nim jedynie przesłuchany w charakterze świadka¹⁶). Sąd może bowiem ograniczyć liczbę oskarżycieli posiłkowych występujących w sprawie, jeśli jest to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania¹⁷. **Trudno bowiem wyobrazić sobie sprawnie prowadzone postępowanie wówczas, gdy w charakterze pokrzywdzonych w sprawie występują setki lub tysiące osób** (taka sytuacja miała miejsce np. w głośnej sprawie dotyczącej tzw. „afery Amber Gold”), z których każda musiałaby mieć możliwość aktywnego uczestnictwa w rozprawie. **Przeprowadzenie postępowania sądowego z udziałem aż tylu oskarżycieli posiłkowych (a więc i przedstawicieli organizacji społecznych) byłoby faktycznie niemożliwe**¹⁸.

¹⁵ Przewiduje to nowy przepis art. 90 § 5 k.p.k.

¹⁶ Przepisy przewidują dodatkowe uprawnienia dla pokrzywdzonego m.in. w przypadku rozpoznawania spraw w tzw. trybach konsensualnych, tj. w przypadku tzw. skazania bez rozprawy (art. 335 k.p.k.) lub dobrowolnego poddania się karze (art. 387 k.p.k.), gdzie zgoda pokrzywdzonego bywa jednym z wymogów dopuszczalności zakończenia postępowania w takim szczególnym trybie.

¹⁷ Przewiduje to przepis art. 56 § 1 k.p.k.

¹⁸ S. Szołucha [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Warszawa 2015, komentarz do art. 56 k.p.k., Legalis.

Oprócz lepszego uregulowania przesłanek dopuszczenia organizacji społecznej do udziału w postępowaniu karnym, najnowsza nowelizacja Kodeksu postępowania karnego zapewniła przedstawicielowi takiej organizacji **także możliwość wygłoszenia tzw. mowy końcowej**, tj. przedstawienia końcowego stanowiska w sprawie w ramach tzw. „głosów stron”, które następują już po zakończeniu przewodu sądowego, a jeszcze przed wydaniem wyroku. Dotychczas sąd mógł udzielić głosu przedstawicielowi organizacji społecznej jedynie „w miarę potrzeby”. Taka zmiana **w większym stopniu urzeczywistni realizację celu, dla którego przedstawiciele organizacji społecznych biorą udział w postępowaniu karnym**. Wygłoszenie tzw. „mowy końcowej”, stanowiącej podsumowanie i ocenę okoliczności ujawnionych w toku postępowania, pozwala na lepsze wykorzystanie wiedzy i doświadczenia osób biorących udział w sprawie w charakterze przedstawiciela organizacji społecznej.

3. Zmniejszenie ryzyka arbitralnych decyzji sądu o dopuszczeniu przedstawicieli mediów do utrwalania przebiegu rozprawy

Poza powyższym, nowelizacja, która weszła w życie 5 sierpnia 2016 r., zmniejszyła ryzyko podejmowania przez sądy arbitralnych decyzji dotyczących udziału przedstawicieli mediów w rozprawie i możliwości utrwalania przez nich przebiegu rozprawy. Dotychczasowe brzmienie art. 357 k.p.k. przewidywało jedynie, że sąd **może zezwolić** przedstawicielom radia, telewizji, filmu i prasy na dokonywanie za pomocą aparatury utrwań obrazu i dźwięku z przebiegu rozprawy, gdy uzasadniony interes społeczny za tym przemawia, dokonywanie tych czynności nie będzie utrudniać prowadzenia rozprawy, a ważny interes uczestnika postępowania temu się nie sprzeciwia¹⁹. Jednocześnie sąd był władny określić warunki, od których uzależniał możliwość wydania zezwolenia na utrwalanie przebiegu rozprawy²⁰. Przepisy nie wskazywały na to, czym kierować ma się sąd, określając warunki, od których uzależniał wydanie zezwolenia na utrwalanie przebiegu rozprawy przez przedstawicieli mediów. Rodziło to więc ryzyko podejmowania arbitralnych decyzji w tym zakresie.

Znowelizowane przepisy Kodeksu postępowania karnego wskazują, że **co do zasady sąd ma obowiązek** zezwolić przedstawicielom środków masowego przekazu na dokonywanie za pomocą aparatury utrwań obrazu i dźwięku z przebiegu rozprawy²¹. Jednocześnie nadal będzie władny określić warunki udziału przedstawicieli mediów w rozprawie²². **Niestety, ustawodawca nadal nie określił, czym ma kierować się sąd, określając takie warunki**, co w dalszym ciągu rodzi ryzyko podejmowania arbitralnych decyzji w tej kwestii. Przepisy obejmujące to zagadnienie powinny bowiem wyraźnie to przewidywać.

¹⁹ Taką regulację przewidywało dotychczasowe brzmienie art. 357 § 1 k.p.k.

²⁰ Taką regulację przewidywało dotychczasowe brzmienie art. 357 § 2 k.p.k.

²¹ Znowelizowane brzmienie art. 357 § 1 k.p.k.

²² Znowelizowane brzmienie art. 357 § 2 k.p.k.

Sąd będzie mógł ograniczyć liczbę przedstawicieli mediów na sali rozpraw wyłącznie ze względów techniczno-organizacyjnych, jeżeli ich obecność będzie utrudniać przeprowadzenie rozprawy²³. Wówczas na sali będą pozostawały osoby wybrane według kolejności zgłoszeń lub na podstawie losowania. Poza powyższym, w sprawach, które toczą się jawnie (tzn. w tych, w których nie doszło do wyłączenia jawności), sąd będzie mógł zarządzić opuszczenie sali rozpraw przez przedstawicieli mediów jedynie:

1. gdy przedstawiciele mediów będą zakłócali przebieg rozprawy²⁴;
2. w wyjątkowych wypadkach, gdy należy się obawiać, że obecność przedstawicieli środków masowego przekazu mogłaby oddziaływać krępująco na zeznania świadka – wówczas przedstawiciele mediów będą musieli opuścić salę rozpraw na czas przesłuchania takiego świadka²⁵.

Odwrócenie zasady, która obecnie (tj. po wprowadzeniu omawianych zmian) przewiduje obowiązek dopuszczenia przedstawicieli mediów do udziału w rozprawie i umożliwienia im utrwalania jej przebiegu, nieograniczoną ryzykiem wydania przez sąd arbitralnej decyzji w tej kwestii, jest słuszne. Nie ulega bowiem wątpliwości, że możliwość udziału mediów w rozprawie jest podyktowana interesem społecznym, w szczególności prawem do informacji o działalności organów władzy publicznej, mającym także konstytucyjne unormowanie²⁶. Jednocześnie **granica realizacji tego interesu jest konieczność zapewnienia gwarancji uczestnikom postępowania karnego**. Nie można bowiem zapominać o tym, że **udział mediów w rozprawie w sprawach karnych winien służyć przede wszystkim uczestnikom postępowania karnego, a nie być podyktowany jedynie chęcią uzyskania przez media sensacji. Sensacja nigdy nie realizuje społecznie uzasadnionego interesu**.

4. Władza prokuratora nad sądem w zakresie decydowania o wyłączeniu jawności rozprawy psuje reformę

Oprócz szeroko zakrojonych gwarancji jawności sądowego stadium postępowania karnego, nie można tracić z pola widzenia, iż prawo powinno zapewniać możliwość wyłączenia jawności rozprawy wówczas, gdy przemawiają za tym prawnie doniosłe okoliczności. Wyłączenie jawności oznacza tyle, że w rozprawie nie może uczestniczyć nikt postronny, poza uczestnikami postępowania oraz wskazanymi przez nich tzw. „mężami zaufania”²⁷.

²³ Przewiduje to nowy przepis art. 357 § 3 k.p.k.

²⁴ Przewiduje to nowy przepis art. 357 § 4 k.p.k.

²⁵ Przewiduje to nowy przepis art. 357 § 5 k.p.k.

²⁶ Zob. art. 61 ust. 1 Konstytucji RP.

²⁷ Zob. art. 361 § 1 k.p.k. Oskarżyciel publiczny, posiłkowy, prywatny i oskarżony mogą wskazać po dwie takie osoby. Jeżeli jest kilku oskarżycieli lub oskarżonych, to każdy z nich może żądać, aby na sali rozpraw pozostało po jednym mężu zaufania.

Nowelizacja, która weszła w życie 5 sierpnia 2016 r., zasadniczo nie zmieniła przesłanek wyłączenia jawności rozprawy, wskazując jedynie, że w razie zaistnienia określonych okoliczności, **sąd musi (a nie może) tę jawność wyłączyć**. Są to następujące okoliczności:

- 1) sytuacje, w której zachowanie jawności mogłoby²⁸:
 - a) **wywołać zakłócenie spokoju publicznego** (np. wywołać społeczne rozruchy, spowodować społeczne oburzenie);
 - b) **obrażać dobre obyczaje** (zwłaszcza wówczas, gdy przedmiotem ujawnienia na rozprawie są okoliczności drastyczne, szczególnie dotyczące sfery intymnej osób uczestniczących w postępowaniu);
 - c) **ujawnić okoliczności, które ze względu na ważny interes państwa powinny być zachowane w tajemnicy** (są to inne informacje niż objęte specjalnymi klauzulami, nadawanymi na podstawie szczególnych przepisów²⁹, ale wciąż istotne z punktu widzenia interesu państwa);
 - d) **naruszyć ważny interes prywatny** (np. spowodować zagrożenie dla sfery prywatności uczestnika postępowania lub innej osoby, jego bezpieczeństwa, interesów ekonomicznych, prestiżu społecznego, stanu zdrowia oraz stosunków rodzinnych);

- 2) przypadki, w których choćby **jeden z oskarżonych jest nieletni lub na czas przesłuchania świadka, który nie ukończył 15 lat** (jest to podyktowane dobrem takiej osoby – w przypadku pokrzywdzonego przesłuchiwanego w charakterze świadka chodzi o uniknięcie niepotrzebnego stresu, urazu psychicznego lub nawet ryzyka tzw. wtórnej wiktylizacji³⁰, zaś w przypadku oskarżonego – chodzi o zapewnienie wychowawczego oddziaływania rozprawy, uniknięcie stygmatyzacji nieletniego i umożliwienie mu szybkiego powrotu do społeczeństwa);

- 3) na żądanie **osoby, która złożyła wniosek o ściganie** (chodzi o osoby, które złożyły wniosek o ściganie przestępstwa, od którego uzależnione jest działanie organów wymiaru sprawiedliwości – w braku takiego wniosku nie wszczyna się postępowania karnego, a wszczęte umarza³¹; do niedawna na wniosek ścigane było m.in. przestępstwo zgwałcenia³² z art. 197 k.k.³³, a obecnie wciąż ścigane są w tym trybie np. kradzież lub oszustwo na szkodę osoby najbliższej³⁴ oraz niektóre przestępstwa gospodarcze).

²⁸ Zob. W. Jasiński [w:] J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Warszawa 2015, komentarz do art. 360 k.p.k., Legalis i cytowana tam literatura.

²⁹ Mowa tu o informacjach chronionych na podstawie ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 1167).

³⁰ Wiktylizacja to pojęcie określające zjawisko polegające na tym, w że dana osoba staje się ofiarą cudzego działania, doznaje krzywdy od innej osoby (ang. *victim* – ‘ofiara’). Ofiara przestępstwa jest poddana wiktylizacji pierwotnej przez sam fakt popełnienia przestępstwa na jej szkodę. Wtórna wiktylizacja następuje wtedy, gdy np. na skutek udziału takiej osoby w postępowaniu karnym po raz kolejny doznaje ona krzywdy (traumy) związanej z popełnionym na jej szkodę przestępstwem.

³¹ Zob. art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k.

³² Ten tryb ścigania przestępstwa zgwałcenia został uchylony ustawą z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2013 r., poz. 849).

³³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.).

³⁴ Zob. art. 278 § 4 k.k. oraz art. 286 § 4 k.k.

Nie ulega zatem wątpliwości, że przedstawione powyżej okoliczności mają doniosłe znaczenie. Nie jest bowiem pożądaną sytuacją, w której osoby postronne mogą przysłuchiwać się np. roztrząsaniu na rozprawie szczegółów życia rodzinnego uczestników postępowania karnego lub drastycznych szczegółów przestępstwa, których relacjonowanie jest trudne dla pokrzywdzonych. Ochrona prywatnej strony życia również jest prawem człowieka, gwarantowanym m.in. przez art. 8 ust. 1 EKPC³⁵, a regulacje wprowadzane przez polskiego ustawodawcę muszą to prawo urzeczywistniać, jednocześnie gwarantując, aby jego ewentualne ograniczenia miały charakter proporcjonalny, adekwatny i niezbędny w demokratycznym społeczeństwie.

Tymczasem nowelizacja Kodeksu postępowania karnego, która weszła w życie 5 sierpnia 2016 r., zakłada, że nawet pomimo zaistnienia opisanych powyżej okoliczności, **sąd nie będzie władny wyłączyć jawności rozprawy, jeśli sprzeciwi się temu prokurator**³⁶. Zrozumiałe jest to, że rolą prokuratora jest stanie na straży praworządności i dbałość o realizację interesu społecznego, albowiem takie zadanie przewiduje dla niego ustawodawca³⁷. Niemniej oznacza to, że prokurator jest wyłącznie rzecznikiem interesu społecznego, a nie podmiotem faktycznie decydującym o tym, co jest dla tego interesu ważniejsze.

Nowa regulacja wprowadza więc szczególną postać władzy prokuratora nad sądem. Jest ona niebezpieczna o tyle, że prokurator, który pełni funkcję oskarżyciela publicznego w postępowaniu karnym, jest jego stroną, a nie podmiotem orzekającym o przedmiocie procesu, którym jest sąd. Wobec powyższego, **to sąd powinien decydować, w oparciu o okoliczności konkretnej sprawy, o tym, czy jawność rozprawy powinna zostać wyłączona, czy też nie.**

Co przy tym istotne, nowelizacja **nie wprowadza nawet możliwości zaskarżenia sprzeciwu prokuratora do sądu rozpoznającego sprawę lub sądu II instancji.** Niezależnie od tego, zdecydowanie lepszą byłaby procedura, w której to sąd decyduje o kwestii wyłączenia jawności rozprawy, a stronom postępowania, w tym prokuratorowi działającemu w charakterze oskarżyciela publicznego, na taką decyzję przysługiwałoby zażalenie. Rozstrzygnięcie tego rodzaju kwestii powinno podlegać kontroli niezawisłego sądu, a nie być następstwem decyzji uczestnika postępowania, która *de facto* nie będzie podlegała żadnej kontroli.

Zachodzi zatem **ryzyko niezasadnego naruszenia praw i interesów uczestników postępowania karnego w drodze niewłaściwych stanowisk procesowych prokuratora.** Okoliczności, które nie powinny podlegać publicznej debacie, będą mogły stać się przedmiotem takiej debaty wyłącznie w następstwie sprzeciwu prokuratora co do wyłączenia jawności rozprawy w sprawach karnych.

W konsekwencji pozytywne zmiany dotyczące zwiększenia jawności postępowania karnego w jego sądowym stadium i przejrzystości działania wymiaru sprawiedliwości zostały osłabione poprzez

³⁵ Przepis ten stanowi, że każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji.

³⁶ Przewiduje to znowelizowane brzmienie art. 360 § 2 k.p.k.

³⁷ Zob. art. 2 Prawa o prokuraturze.

wprowadzenie szkodliwej regulacji, która powoduje tyle, iż to prokurator będzie faktycznie decydował o kwestii jawności rozprawy.

Wprowadzenie regulacji zwiększającej uprawnienia prokuratora i zezwalającej mu na faktyczne decydowanie o jawności rozprawy w sprawach karnych to kolejna zmiana, którą należy oceniać w kontekście zmian wprowadzonych w ustawie z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze. Zmiany te zostały opisane m.in. w Analizie FOR nr 7/2016: *Zmiany w Prokuraturze: zamiast usprawnienia działania, pogorszenie sytuacji uczestników postępowania*. Przypomnijmy, że na mocy przepisów nowego Prawa o prokuraturze prokuratorzy prowadzący konkretne postępowania będą np. związani poleceniami przełożonych co do treści czynności procesowej³⁸. Taką czynnością procesową jest także sformułowanie przez Prokuratora sprzeciwu co do wyłączenia jawności rozprawy. Wobec tego, **przełożony prokurator będzie mógł polecić swojemu podwładnemu, aby sformułował taki sprzeciw w konkretnej sprawie.**

Istnieje więc ryzyko, że ta regulacja również może być wykorzystywana do celów politycznych. Zwłaszcza w tzw. „sprawach medialnych” lub w przypadku „przestępczości aferalnej” Prokuraturze **może zależeć na upublicznieniu przebiegu rozprawy nawet w przypadku, gdyby zachodziły prawnie doniosłe i uzasadnione okoliczności przemawiające za wyłączeniem tej jawności**, które zostały opisane powyżej. Istnieje więc ryzyko **naruszenia praw uczestników postępowania karnego** na potrzeby realizacji innych celów niż ochrona praworządności i interesu społecznego.

³⁸ Art. 7 § 2 i § 3 Prawa o prokuraturze.

Forum Obywatelskiego Rozwoju

FOR zostało założone w 2007 roku przez prof. Leszka Balcerowicza, aby skutecznie chronić wolność oraz promować prawdę i zdrowy rozsądek w dyskursie publicznym. Naszym celem jest zmiana świadomości Polaków oraz obowiązującego i planowanego prawa w kierunku wolnościowym.

FOR realizuje swoje cele poprzez organizację debat oraz publikację raportów i analiz podejmujących ważne tematy społeczno-gospodarcze, a w szczególności: stan finansów publicznych, sytuację na rynku pracy, wolność gospodarczą, wymiar sprawiedliwości i tworzenie prawa. Z inicjatywy FOR w centrum Warszawy i w internecie został uruchomiony licznik długu publicznego, który zwraca uwagę na problem rosnącego zadłużenia państwa. Działania FOR to także projekty z zakresu edukacji ekonomicznej oraz udział w kampaniach na rzecz zwiększania frekwencji wyborczej.

Wspieraj nas!

Pomóż nam chronić wolność oraz promować prawdę i zdrowy rozsądek w dyskursie publicznym. Zdrowy rozsądek oraz wolnościowy punkt widzenia nie obronią się same. Potrzebują zaplanowanego, wytężonego i skutecznego wysiłku oraz Twojego wsparcia.

Jeśli jest Ci bliski porządek społeczny szanujący wolność i obawiasz się nierozsądnych decyzji polityków udających na Twój koszt Świętych Mikołajów, **wesprzyj finansowo nasze działania**. Każda darowizna jest dla nas ważna i potwierdza słuszność naszej pracy. Zachęcamy do regularnego wspierania FOR w postaci stałych przelewów.

Wyślij przelew na konto FOR (w PLN): 68 1090 1883 0000 0001 0689 0629

W sprawie darowizn, możesz się skontaktować:

Patrycja Satora, Dyrektor ds.rozwoju FOR

Tel. 500 494 173

Patrycja.satora@for.org.pl

Już dziś pomóż nam chronić wolność - obdarz nas swoim wsparciem i zaufaniem.

Wyślij przelew na konto FOR (w PLN): 68 1090 1883 0000 0001 0689 0629

KONTAKT DO AUTORA

Michał Magdziak

michal.magdziak@for.org.pl

Fundacja Forum Obywatelskiego Rozwoju – FOR

ul. Ignacego Krasickiego 9A ☎ 02-628 Warszawa ☎ tel. +48 22 628 85 11,

+48 519 491 934

e-mail: info@for.org.pl ☎ www.for.org.pl

[f](https://www.facebook.com/FundacjaFOR)/FundacjaFOR ☎ [@FundacjaFOR](https://twitter.com/FundacjaFOR)